

Gestaltleren

Een nieuwe blik op leren en onderwijs.

(Harry Gankema, 2018)

1. Inleiding

Onderwijsvernieuwing. Alweer???

Ja. Alweer.

Maar toch wel heel anders....

Ik wil met u nadenken over de vraag wat het betekent als het onderwijs niet meer weet op welke toekomst zij voorbereidt. Fundamenteel nadenken. Fundamentele conclusie trekken.

Dat nadenken over die onbekende toekomst, het 21th century learning in 21th century curricula gebeurt al volop. En het geeft overal aanleiding tot voorstellen voor onderwijsvernieuwing.

Vernieuwingen die in vorm gevaarlijk veel lijken op vernieuwingen die we al tientallen jaren lang, al te veel aan onderwijzend Nederland voorleggen. Terwijl ik denk dat het echt anders moet. Niet aanpassen, maar opnieuw nadenken. Niet direct aan het vernieuwen slaan. Goed om je heen kijken, goed vooruitkijken.

Maar dan, als je dat echt zonder voorbehoud gedaan hebt, de durf hebben om de eeuwenoude fundamenteen van een systeem dat altijd wist waarop ze voorbereidde, ter discussie te stellen.

Ik heb niet de intentie met dit boek om het hele onderwijs overhoop te halen. Het enige wat ik hoop te bereiken is dat steentjes in een rivier zich wat onrustig gaan voelen. Een beetje gaan bewegen.

Misschien dat er dan mooie dingen gaan gebeuren. Want eigenlijk zijn al die steentjes ook een soort fundament onder die stromende rivier.

Ik heb dertig jaar als begeleider/innovator gewerkt aan het front van de onderwijsvernieuwing.

Geestelijk vader van scholen als Wittering.nl en Slash/21. Bedenker van een curriculummodel voor Sintlucas . Scholen in het basisonderwijs, voortgezet onderwijs en middelbaar beroepsonderwijs.

Uit de koker van de organisatie waarvoor ik werkte kwam de term 'Het Nieuwe Leren'. Een begrip dat later werd verguisd door de parlementaire onderzoekscommissie Dijsselbloem. Terecht. Niet om wat ons 'Nieuwe Leren' inhield. Want dat had niet veel te maken met wat Dijsselbloem neersabelde.

Maar wel vanwege de begripsvorming die erdoor was ontstaan, de kreten die erbij hoorden en de vernieuwingen die daar weer uit voortvloeiden. Kreten als: 'het kind centraal'; 'de docent als begeleider'; 'de leerling werkt aan zijn eigen leervraag'; 'de leerling als eigenaar van zijn eigen leerproces', etc. etc.

De cie. Dijsselbloem wilde dat er een eind kwam aan deze wildgroei van vernieuwingen. Wetenschap moest weer de basis vormen waarop innovatie werd gebaseerd. Onderwijs moest evidence-based worden.

Een opmerkelijke conclusie. Want de vernieuwingen die de commissie eigenlijk moest beoordelen: de 'wet op de basisvorming' en de '2^e fase van het voortgezet onderwijs' (en die ook werden verguisd), waren bij uitstek producten van het constructief onderwijsbeleid. Een stroming die vanaf het eind van de jaren zestig ons onderwijsbeleid bepaalde en die uitging van de gedachte dat onderwijsvernieuwing gebaseerd moest zijn op wetenschappelijke inzichten.....

Nog komischer werd het toen we, na de periode Dijsselbloem, universiteiten benaderden om de evidence van onze leer- en schoolmodellen te beoordelen. We werden bijna uitgelachen omdat zoiets groots als een integraal schoolmodel nooit wetenschappelijk te beoordelen is. Valt buiten de scope van de sociaalwetenschappelijke methodologie. Zoals ook de wetenschappelijke houdbaarheid van het traditionele onderwijs als geheel, nooit te beoordelen is. En ook nooit beoordeeld is.

Maar het moest wel van Dijsselbloem. *Onze* vernieuwingen laten beoordelen natuurlijk, niet het traditionele onderwijs want daarover had hij nooit vragen gesteld.

De sociale wetenschap in het algemeen en zeker de onderwijskunde in het bijzonder heeft geen theorieën zoals we die in de natuurwetenschap kennen. Je kunt, met behulp van de natuurkunde, de uitvinder van de zoveelste perpetuum mobile vooraf al uitleggen dat zijn apparaat niet gaat werken omdat het strijdig is met bewezen natuurkundige theorieën. Een perpetuum mobile is niet per definitie onmogelijk, maar je zult een oplossing moeten zoeken buiten het systeem waarvoor de natuurkundige theorie geldig is. En die is heel moeilijk te vinden.

De onderwijskunde mist dit soort theorieën. Je hebt wel evidence. Maar dat zijn atomaire uitspraken aan de hand van een kleine set onderzoeken, gebaseerd op zeer veel assumpties, geldig binnen de korte tijdsperiode waarbinnen de maatschappelijke context nog vergelijkbaar is met de onderzoek context. Je hoeft maar iets te bedenken buiten één van de assumpties en de wetenschappelijk evidence is niet van toepassing op jouw innovatie. In de praktijk reikt de externe validiteit, de externe generaliseerbaarheid van dit soort onderzoek niet veel verder dan de specifieke context waarbinnen het onderzoek werd uitgevoerd.

‘Mijn’ leer- en onderwijsmodel is wel gebaseerd op zo’n grote theorie, een ‘grand design’. Ik snap wel dat dit grand design nooit de status van een natuurkundige theorie zal krijgen. Dat is mijns inziens principieel onmogelijk binnen sociale- en wellicht zelfs alle op mens en dier gerichte wetenschappen. Maar het grand design dwingt de kritische volger wel om elk element te beoordelen binnen de context van het design en onder de assumpties die er in zijn geformuleerd.

Het design is niet aan te vallen met een stukje evidence dat misschien redelijk algemeen geldend is, maar waarvan de scope buiten de context van mijn grand design ligt. Als ik bijvoorbeeld schools leren als een neurale proces beschrijf dan zijn conclusies die daaruit voortvloeien niet te logenstraffen met tegengestelde conclusies uit onderzoek naar schools leren dat uitgaat van intentionele kennisoverdracht.

Mijn grand design kwam ook niet voort uit een wetenschappelijke ambitie om een alles verklarende theorie te ontwikkelen. Feitelijk was het de consequentie van de toepassing van een bedrijfskundige benadering die in de jaren negentig enige populariteit had: Business Process Redesign, BPR.

De benadering gaat ervan uit dat je een complexe organisatie die in zijn eigen complexiteit is vastgelopen, niet moet proberen te verbeteren. Want in het verbeterproces verbeter je alles, ook de systeemfouten gaan straks beter werken.

Nee, gewoon vanaf scratch beginnen, het bedrijf opnieuw uitvinden. Als je het bedrijf dat je vanuit die gedachte opbouwt, vergelijkt met het bedrijf dat er daadwerkelijk is, dan zie je ogenblikkelijk de systeemfouten, de redundancy, de middelen die tot doelen zijn verworden, de ingewikkelde oplossingen voor problemen die er al lang niet meer zijn etc.

Ik besloot dit voor het fenomeen school te doen. Ik deed dat toen ik, acht jaar nadat ik met een kort informatica uitstapje in mijn carrière was gestopt, de stand van zaken rond ICT in het onderwijs kwam opmeten. ICT: Informatie en Communicatie Technologie Die stand van zaken was ronduit treurig. Waar de hele wereld op zijn kop was gezet door ontwikkelingen rond de P.C., internet, proces-automatisering en mobiele communicatie, was er niets veranderd in de school van destijds. De school, een instituut dat zo ongeveer alleen maar gaat over informatie en communicatie....

Business process redesign gaat op zoek naar de meest elementaire relatie die je als bedrijf met de klant hebt. In je ontwerpproces verwezenlijk je die relatie zo elegant mogelijk, met zo weinig mogelijk secundaire of tertiaire ondersteuningsprocessen.

Het antwoord dat ik vond op die elementaire vraag voor het instituut onderwijs, heeft vanaf dat moment mijn hele onderwijskundige visie en daarmee mijn hele carrière op zijn kop gezet. Ik kwam erachter dat die vraag eigenlijk nooit wezenlijk was gesteld en beantwoord. En dat het ons daardoor aan heel veel kennis ontbrak om met dat nieuw ontwikkelde antwoord aan de gang te kunnen gaan. Ik moest veel zelf ontwikkelen. Het antwoord gaf me een nieuwe bril waarmee ik zo ongeveer alle onderwijskundige vanzelfsprekendheden in een heel ander perspectief zag.

Met die nieuwe bril zag ik heel veel verspilling. Verspilling van geld maar vooral jong talent en dus ook van geld. Verspilling van het talent van didactische professionals die vreselijk hun best doen om doelen te bereiken die, als je ze vanuit een helikopter beschouwd, hoogst discutabel zijn. Verspilling ook die ontstaat als je maar één type professionaliteit in de klas toelaat, waardoor je geweldige kansen onbenut laat. Verspilling met name die ontstaat door onderwijs te organiseren rond de overdrachtsmogelijkheden van zenders en niet vanuit het verwerkingssysteem van de ontvanger. Überhaupt, door het hanteren van een 'zender → ontvanger'- model. En last, but not least, verspilling door een cohort jongeren voor te bereiden op een toekomst die er ooit was maar nooit meer zal komen....

Dit boek gaat over het antwoord op die ene vraag naar het waarom van het onderwijs en de keten van inzichtontwikkelingen die daarop volgde. Het gaat vooral over het onderwijs zoals het eruit zou zien als nu werd uitgevonden. Met alle kennis van nu, maar zonder alle ervaring die er steeds voor heeft gezorgd dat elke vernieuwing nooit iets wezenlijks heeft veranderd. Behalve dan het welbevinden van al die professionals die die vernieuwingen voor de kiezen kregen. En die, vanwege hun ervaring, het geringe effect ervan al lang hadden begrepen.

